

Originalni naučni rad
UDK 343.85:343.6-055.2(497.11)

Ivana M. Jakšić*

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

Katarina Mijatović

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

Tamara Džamonja Ignjatović**

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Srbija

ISKUSTVO I PERCEPCIJE RODNE DISKRIMINACIJE U PORODICI: EFEKTI PO BAZIČNO SAMOPOŠTOVANJE I STRATEGIJE SUOČAVANJA

Apstrakt: Iako se žene u Srbiji i dalje suočavaju s različitim oblicima diskriminacije u porodičnim i partnerskim odnosima, one sebe retko opažaju kao žrtve takvog postupanja. Umanjivanje opažene rodne diskriminacije pomaže da kratkoročno očuvaju pozitivnu sliku o sebi, ali ih istovremeno sprečava da reaguju na činove diskriminacije i dugoročno zaštite svoju psihološku dobrobit. Stoga u ovom radu ispitujemo diskrepanciju između ličnih iskustava i subjektivnog opažanja rodne diskriminacije u porodičnim i partnerskim odnosima, kao i povezanost opažanja ovakvog tretmana sa bazičnim samopoštovanjem i strategijama suočavanja sa postupcima rodne diskriminacije. Podaci su prikupljeni na prigodnom uzorku od 273 žene starosti od 19 do 62 godine, iz različitih krajeva Srbije, pomoću sledećih instrumenata: percepcija lične rodne diskriminacije, Rozenbergova skala samopoštovanja, Lista rodno diskriminatornih događaja i Suočavanje sa rodnom diskriminacijom. Nalazi potvrđuju diskrepanciju između nivoa opažene i doživljene rodne diskriminacije. Naime, iako žene smatraju da nisu bile diskriminisane, njihova iskustva svedoče o učestaloj diskriminaciji u porodičnim i partnerskim odnosima. Rezultati ukazuju da je opažanje lične diskriminacije u porodici porekla povezano sa nižim samopoštovanjem žena, kao i sa korišćenjem pasivnih strategija suočavanja sa diskriminacijom u odraslom dobu. Istovremeno, očuvano samopoštovanje predstavlja jedinu varijablu merenu u ovoj studiji koja predviđa upotre-

---

* ivana.jaksic@fpn.bg.ac.rs

** tamara.dzamonja@gmail.com

bu aktivnih strategija suočavanja sa ovakvim iskustvima. Nalazi potvrđuju psihološku dinamiku začaranog kruga diskriminacije u porodičnim odnosima: prepoznavanje rodne diskriminacije narušava samopoštovanje žene i pasivizuje je, čineći je podložnom novim i težim činovima diskriminacije koji dalje produbljuju nisko samopštovanje i pasivnost. Zbog toga su za prevenciju rodno zasnovanog nasilja neophodni edukativni programi u cilju senzibilisanja javnosti za prepoznavanje različitih i diskretnijih ispoljavanja rodne diskriminacije u svim sferama života.

ključne reči: rodna diskriminacija, percepcije rodne diskriminacije, porodica, samopoštovanje, suočavanje sa rodnom diskriminacijom

Uvodna razmatranja

U savremenom društvu u Srbiji žene su i dalje izložene rodno zasnovanoj diskriminaciji u svim sferama društvenog života, pa tako i u okviru porodičnih odnosa (Zaštitnik građana 2019). Porodica porekla predstavlja prvi kontekst u okviru kog se devojčice susreću sa različitim oblicima rodno neravnopravnog tretmana, sa kojima se kasnije kao žene suočavaju i u partnerskim odnosima i porodici prokreacije, kao i u radnom okruženju. Suptilni i indirektni oblici nepravednog postupanja prema devojčicama i ženama uglavnom su utkani u tradicionalna shvatanja ženske rodne uloge, pa su zato i dalje široko rasprostranjeni i često se ne prepoznaju kao oblik diskriminacije. Direktna i drastične oblike rodne diskriminacije, poput fizičkog i seksualnog nasilja, u znatno većoj meri prepoznaju i sistem i javno mnjenje.

Izveštaji nadležnih institucija i empirijska istraživanja o rodnoj diskriminaciji u porodičnim odnosima u Srbiji potvrđuju da je reč o raširenom fenomenu sa kojim se, u nekoj od brojnih formi, tokom života susretne veliki broj žena. Tokom 2018. godine 27% predmeta koje je razmatrao Zaštitnik građana u oblasti rodne ravnopravnosti ticalo se porodičnog nasilja (Zaštitnik građana 2019, 33). Domaća istraživanja bavila su se neravnopravnom rodnom raspodelom u obavljanju neplaćenih poslova u partnerskim odnosima i različitim oblicima nasilja nad ženama. Tako dve skorašnje studije pokazuju da žene u proseku provedu duplo više vremena nego muškarci u obavljanju neplaćenih poslova u domaćinstvu (Đoković Papić i Stojanović 2016; Centar za mame 2017). Istraživanje na uzorku od 2.500 žena iz centralne Srbije izvestilo je da je 54% žena bilo izloženo nekom obliku nasilja u porodici tokom života, a čak 37,5% je trpelo nasilje u poslednjih godinu dana (Babović, Ginić i Vuković 2010). Istraživanje sprovedeno u Vojvodini na uzorku od 516 žena pronašlo je da je 50% ispitanih žena bar jednom doživelo psihičko nasilje, 34% fizičko nasilje, a 9% seksualno nasilje (Čopić, Petrović, Nikolić-Ristanović i Stevković 2010). O sličnim procentima izveštavaju i istraživanja Viktimološkog društva Srbije i Autonomnog ženskog centra (Vidaković 2002; Otašević 2005).

Iskustva, kao i empirijski podaci, pokazuju da postoji izražena diskrepancija između objektivnih iskustava koja predstavljaju diskriminaciju i subjektivnog

iskustva žena da su bile izložene nepravednom tretmanu u različitim životnim sferama. Iako svesne raširenosti fenomena diskriminacije prema ženama kao grupi, one uglavnom ne prepoznaju ili poriču da si i same bile žrtve rodno zasnovane diskriminacije (Kobryniewicz & Branscombe 1997; Ruggiero & Taylor 1995; Taylor, Wright, Moghaddam & Lalonde 1990). Iako je u poslednjoj studiji koja je na reprezentativnom uzorku građana Srbije ispitivala percepcije diskriminacije, čak 42% ispitanika/ca žene spontano navelo kao grupu koja je najviše diskriminisana u našem društvu, tek 16% žena je izvestilo da je imalo i lično iskustvo diskriminacije (CeSID 2013). Fenomen minimiziranja doživljene diskriminacije karakterističan je i za druge pripadnike i pripadnice marginalizovanih grupa, dok se među pripadnicima privilegovanih grupa uočava suprotna tendencija (Kobryniewicz & Branscombe 1997; Major et al. 2002).

Nekoliko je potencijalnih objašnjenja zbog čega dolazi do pojave umanjavanja percepcije u odnosu na doživljenu rodnu diskriminaciju. Na prvom mestu, usled socijalizacije i oblikovanja rodne uloge, u kontekstu u kom je neravnotežan odnos muškaraca i žena sveprisutan ili čak institucionalizovan, žene nisu nužno svesne da su određeni oblici nepravednog postupanja prema njima diskriminacija. Takve odnose one doživljavaju kao „normalne“ i opravdane, ili ih atribuiraju drugim razlozima, poput ličnih karakteristika koje se ne tiču rodne pripadnosti (Crosby, Clayton, Alksnis & Hemker 1986). No, psihološka istraživanja pokazuju da je, čak i u okolnostima u kojima žene i drugi pripadnici ili pripadnice neprivegovanih grupa dobro prepoznaju različite oblike diskriminacije, poricanje statusa žrtve motivisano ego-protektivnom funkcijom. Naime, istraživanja korelacionih i eksperimentalnih nacrtu dosledno pokazuju da percipiranje diskriminacije može imati negativne posledice na različite pokazatelje psihološke dobrobiti (engl. *wellbeing*), kako pozitivnih (samopoštovanje, pozitivan afekat), tako i negativnih (depresija, anksioznost, negativan afekat) (Schmitt, Branscombe, Postmes & Garcia 2014). Longitudinalne studije pokazuju da ovi efekti postoje i kada se kontrolišu prethodni nivoi različitih pokazatelja psihološke dobrobiti (Brown et al. 2000; Schmitt et al. 2014). Negativni efekti opažene rodne diskriminacije na različite mere psihološke dobrobiti pronađeni su u različitim studijama na uzorcima odraslih žena (Bourguignon, Seron, Yzerbyt & Herman 2006; del Carmen Triana 2011; Foley, Ngo & Loi 2006; Stratton, McLaughlin, Witte, Fosson & Nora 2005), na uzorku adolescenta (Otiniano Verissimo, Gee, Ford & Iguchi 2014) i dece izrasta od 5 do 11 godina (Brown, Bigler & Chu 2010). Stoga brojni autori sugerišu da se žrtve služe nesvesnom strategijom umanjivanja ili poricanja diskriminacije u cilju očuvanja samopoštovanja i osećaja kontrole nad svojim životom (Bourguignon et al. 2006; Crosby 1984; Postmes, Branscombe, Spears, & Young 1999). I konačno, kognitivni procesi mogu biti uključeni u proces umanjivanja percepcija lično doživljene rodne diskriminacije. Medijski izveštaji uglavnom se bave slučajevima direktne i teške rodne diskriminacije, poput različitih ekstremnih oblika nasilja nad ženama. Žene mogu nivelisati percepcije lično doživljene diskriminacije u odnosu na ekstremne primere iz medija, u poređenju s kojima njihova iskustva deluju manje značajno (Cameron 2001).

Autori razlikuju dve strategije suočavanja sa diskriminacijom, aktivnu i pasivnu (Varni, Miller, McCuin & Solomon 2012). Aktivne strategije uključuju pokušaje da se promeni situacija u kojoj dolazi do diskriminacije, da se utiče na diskriminatora ili da se spreči dalja diskriminacija. Pasivne strategije nisu usmerene na diskriminatora i uključuju pokušaje da se diskriminator ili razmišljanje o njemu izbegnu (Connor-Smith, Compas, Wadsworth, Thomsen & Saltzman 2000; Schmitt et al. 2014). Iako proces umanjivanja opažene diskriminacije pomaže žrtvama da se nose sa stresom prouzrokovanim diskriminatornim događajima i očuvaju pozitivnu sliku o sebi, isti mehanizam ih stavlja u pasivnu poziciju trpljenja rodne diskriminacije. U sprezi sa drugim mehanizmima, poput raširenih neegalitarnih društvenih normi, nedovoljne osnaženosti i informisanosti žena, ovaj mehanizam doprinosi činjenici da žene u Srbiji retko aktivno reaguju na činove diskriminacije. Čak 67,5% žena iz reprezentativnog uzorka u Srbiji izvestilo je da se nikome nije ili se ne bi obratilo u slučaju rodne diskriminacije, a 44% razloga za takvu odluku odnosi se na neinformisanost o mehanizmima i institucijama kojima bi trebalo da se obrate (CeSID 2013).

Pregled nalaza prethodnih istraživanja pokazuje da, iako žene u Srbiji trpe različite oblike diskriminacije u porodičnim i partnerskim odnosima, one sebe retko opažaju kao žrtve nepravednog tretmana i retko preduzimaju korake u cilju retribucije ili sprečavanja dalje diskriminacije. Iako na ovaj način kratkoročno uspevaju da očuvaju pozitivnu sliku o sebi i zadrže osećaj kontrole nad svojim životom, dugoročno sebe zadržavaju u pasivnoj poziciji trpljenja u kojoj će njihova psihološka dobrobit ponovo biti ugrožena novim činom diskriminacije. Stoga ovo istraživanje ima za cilj da ispita subjektivnu prirodu percepcija rodne diskriminacije tako što će uporediti subjektivni doživljaj, odnosno percepcije žena sa ličnim iskustvima rodne diskriminacije u porodici, a zatim i efekte koje ove percepcije imaju na samopoštovanje i različite načine suočavanja sa činovima rodne diskriminacije. Ispitivanje ovih međuodnosa iskustva diskriminacije, subjektivnog opažanja ovih iskustava i njihovih efekata na samopouzdanje (samopoštovanje) i ponašanje predstavlja važan doprinos u sagledavanju socio-psihološke dinamike procesa rodne diskriminacije. Razumevanje ove dinamike od ključne je važnosti za osmišljavanje preventivnih programa u cilju prepoznavanja i adekvatnijeg reagovanja na fenomene rodne diskriminacije.

Metode istraživanja

Uzorak. Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku od 273 žene. Raspon starosti ispitanica kretao se od 19 do 62 godine ($M = 37,40$, $SD = 12,11$). Najveći broj ispitanih žena je u braku (45%), trećina u trenutku ispitivanja nije bila u partnerskom odnosu, niti se prethodno udavala (32%), 10% je u partnerskoj vezi, 9% je razvedeno, 3,5% živi u vanbračnoj zajednici, dok su udovice najmanje zastupljene (1,5%). Od ukupnog broja ispitanica, 52% navodi da ima

decu. Najveći broj majki u ovom uzorku ima dva deteta (53%), slede majke sa jednim detetom (30%), dok manji procenat ima tri (13%) ili četiri deteta (3,6%)

Kada je reč o obrazovnoj strukturi uzorka, najveći procenat ispitanica je sa završenom srednjom školom (41,4%), zatim fakultetom ili master studijama (40%), dok je najmanje ispitanica sa magistraturom, doktoratom ili specijalizacijom (1,5%). Kada je u pitanju radni status ispitanica, većina je u trenutku istraživanja bila zaposlena (75%).

Uzorkom istraživanja pokrivena su 4 statistička regiona Srbije, i to Vojvodina (15%), Beograd (44%), Šumadija i Zapadna Srbija (26%), kao i Južna i Istočna Srbija (15%). Najveći broj ispitanica obuhvaćenih istraživanjem dolazi iz urbanih sredina (90%).

Instrumenti prikupljanja podataka. Podaci su prikupljeni upitnikom sačinjenim iz 5 celina. Prvim delom upitnika ispitanice su sociodemografske karakteristike ispitanica (starost, nivo obrazovanja, bračni status, broj dece, radni status, dužina radnog staža, oblast zaposlenja, lična mesečna primanja, mesto stanovanja). Preostale celine čine instrumenti za merenje percepcija lične rodne diskriminacije, iskustva rodne diskriminacije u porodici porekla i porodici prokreacije, bazičnog samopoštovanja i strategija za suočavanje sa rodnom diskriminacijom.

Iskustvo rodne diskriminacije. Stepem izloženosti rodnoj diskriminaciji ispitan je primenom modifikovane Liste rodno diskriminatornih događaja (SESLM, Klonoff & Landrine 1995). Zadržana je skala za davanje odgovora, ajtemi su raspoređeni u 4 životna domena i dodati su novi, kulturalno specifični ajtemi. Primenom skale merena je učestalost izloženosti različitim oblicima diskriminacije tokom odrastanja u porodici porekla (12 ajtema) i u partnerskom/bračnom odnosu (11 ajtema). Ispitanice su pitane koliko puta su do sada bile neravnopravno tretirane samo zato što su žene u različitim životnim situacijama („nikad“, „jednom“, „nekoliko puta“, „često“), a ponuđen im je bio i odgovor „ne odnosi se na mene“ ukoliko do sada nisu bile u nekoj od navedenih situacija. Reč je o sumativnom skor, tako da svaki diskriminatorni događaj može nositi između 0 (nikad) i 3 (često) poena.

Percepcija lične rodne diskriminacije. Ispitana je pomoću 5 ajtema preuzetih iz prethodnih istraživanja koja su se bavila ovom temom: „Lično sam se suočila sa poteškoćama zato što sam žena“, „Desilo mi se da sam bila potcenjena zato što sam žena“, „Retko sam se osetila lično diskriminisanom zato što sam žena“ (Bourguignon et al. 2006), „Bila sam žrtva seksualne diskriminacije“, i „Neke mogućnosti su mi bile uskraćene samo zato što sam žena“ (Cameron 2001; Kobryniewicz & Branscombe 1997). Nakon toga, ispitanice su procenjivale stepen slaganja sa navedenim ajtemima u dva domena: 1) tokom odrastanja, u porodici porekla, 2) u partnerskom/bračnom odnosu. Procene su vršene upotrebom petostepene skale slaganja Likertovog tipa, pri čemu je 1 značilo „Uopšte se ne slažem“, a 5 „U potpunosti se slažem“. Pouzdanost skale lične rodne diskriminacije je visoka ($\alpha = .81$).

Samopoštovanje. Ispitano je primenom Rozenbergove skale samopoštovanja (1965). Reč je o jednom od najčešće korišćenih i višestruko validiranih psiholoških instrumenata, sa izraženom prediktivnom validnošću za veliki broj relevantnih kriterijuma. Skala se sastoji od 10 ajtema na koje su ispitanice odgovarale pomoću petostepene skale slaganja Likertovog tipa. Tipični ajtemi su: „Osećam da nemam puno toga na šta mogu biti ponosna“, „Imam pozitivan stav prema sebi“, „U celini, zadovoljna sam sobom“, „Ponekad se osećam beskorisno“. U našem istraživanju skala samopoštovanja pokazala je visoku pouzdanost ($\alpha = .84$).

Suočavanje sa rodnom diskriminacijom. Mereno je pomoću modifikovane ček-liste „Izlaženje na kraj sa diskriminacijom“ (Mc Neilly et al. 1996). Ček-lista se sastojala od 10 stavki, od kojih 5 mere aktivno suočavanje sa diskriminacijom (primeri: „Pokušala sam da uradim nešto povodom toga“, „Iskazala sam ljutnju prema diskriminatoru“), a pet pasivno (primeri: „Prihvatila sam to kao deo života“, „Osećala sam da sam sama kriva za to“). Na svaki od ponuđenih ajtema, ispitanice koje su doživele neki oblik diskriminacije odgovarale su sa „da“ ili „ne“. Izračunata su dva sumativna skora koja reprezentuju aktivno i pasivno suočavanje sa rodnom diskriminacijom (teorijski raspon za oba skora iznosi 0–5).

Procedura. Upitnik je zadat u elektronskoj formi, preko onlajn platforme za prikupljanje podataka tokom februara 2019. godine. Ispitanice su regrutovali studentkinje i studenti Fakulteta političkih nauka u Beogradu u okviru psiholoških kurseva na osnovnim akademskim studijama, a za ispitanice je učešće u upitniku bilo potpuno anonimno. Popunjavanje upitnika trajalo je oko 15–20 minuta.

Rezultati istraživanja

Iskustva rodne diskriminacije u porodici porekla. U Tabeli 1 prikazana je frekvencijska analiza odgovora, kao i deskriptivni pokazatelji za sve stavke kojima je merena učestalost diskriminatornih događaja u porodici porekla. U proseku, najčešći vid dvostrukih standarda za decu muškog i ženskog roda tiče se odnosa prema uživanju različitih sloboda, poput konzumiranja alkohola i cigareta i noćnih izlazaka. Od svih vidova rodno diferencijalnog tretmana u porodici porekla, ispitanice su se najčešće suočile sa time da se u njihovoj porodici smatralo da je za devojku sramno da pije ili puši ($M = 2,84$), a imale su i kraće vreme noćnog izlaska od njihovih muških vršnjaka i braće ($M = 2,70$) i branjeno im je da izlaze na određena mesta ($M = 2,52$). Sa ovim oblicima diskriminacije bar jednom se suočilo 65–70% ispitanica. Zatim, veoma učestao vid diskriminacije o kom su ispitanice izvestile tiče se raspodele kućnih poslova i favorizovanja muške dece u porodici u odnosu na žensku ($M = 2,33$; 55% ispitanica). Nešto ređe su kao devojčice dobijale manji džeparac, bile su okvalifikovane kao nedovoljno pametne, ili nisu dobile dozvolu da se bave hobbijem ili sportom koji se tradicionalno vezuje za mušku rodnu ulogu ($M = 1,51–1,81$; 25–35% ispi-

tanica). Od ređih oblika diskriminacije, 18% ispitanica je trpelo fizičko nasilje od muških članova porodice tokom detinjstva ($M = 1,35$), a 14% ispitanica je izvestilo da im porodica nije dozvolila da upišu školu (izaberu zanimanje) koju su želele, jer nisu prikladni za žene ($M = 1,24$). Najređi oblik diskriminacije sa kojim su se suočile žene iz ovog uzorka tokom detinjstva jeste seksualno nasilje od strane muških članova porodice.

Na osnovu izveštaja o procenama učestalosti rodne diskriminacije tokom života u porodici porekla, formirani su i sumativni skorovi koji predstavljaju meru iskustva diskriminacije u porodici porekla. Teorijski maksimalni skor na ovoj meri iznosi 36 poena, a aritmetička sredina na nivou grupe iznosila je 9,09 ($SD = 7,62$). To znači da su se ispitanice u proseku često suočavale sa četvrtinom diskriminativnih događaja sa ponuđene liste. Ukoliko bi se zanemarila učestalost diskriminativnih događaja, prosečna žena je bar jednom doživela 4 događaja sa liste ($M = 4,19$, $SD = 3,19$).

Tabela 1. Učestalost diskriminativnih događaja u porodici porekla

Diskriminativni događaj	Nikad (%)	Jednom (%)	Nekoliko puta (%)	Često (%)	M	SD
U mojoj porodici se smatralo da je sramno da devojka pije ili puši.	30,7	5,4	13,3	50,6	2,84	1,33
Imala sam kraće vreme noćnog izlaska nego moji muški vršnjaci (braća, drugovi).	33,7	3,8	21,7	40,8	2,70	1,31
Roditelji su mi branili da izlazim na određena mesta.	37,6	4,8	25,3	32,3	2,52	1,29
Morala sam da obavljam određene kućne poslove koje nisu morali muški članovi porodice.	46,9	6,2	13,6	33,3	2,33	1,35
Moj brat je bio favorizovan od strane nekih članova porodice.	45,1	6,9	18,1	29,9	2,33	1,31
Moj brat je dobijao veći džeparac od mene.	65,5	3,6	15,8	15,1	1,81	1,18
Pojedini članovi moje porodice su smatrali da nisam dovoljno pametna.	71,2	7,6	11,8	9,4	1,59	1,02
Zakinuta sam za porodičnu imovinu u korist muških članova porodice.	74,8	8,1	3	14,1	1,56	1,08
Roditelji su me obeshrabrili da se bavim sportom ili hobijem koji se uglavnom vezuje za dečake.	75	8,1	7,5	9,4	1,51	0,98
Doživela sam fizičko nasilje od strane muških članova porodice.	82	4,7	10	3,5	1,35	0,8
Porodica mi nije dozvolila da odaberem srednju školu ili fakultet koji sam želela, jer nisu bili prikladni za devojčicu/ devojku.	86,3	7,5	1,9	4,3	1,24	0,7
Doživela sam seksualno nasilje od strane muških članova porodice.	98,8	0,6	0,6	0	1,02	0,17

Iskustva rodne diskriminacije u partnerskim odnosima i porodici prokreacije. Frekvencijska analiza odgovora, kao i deksriptivni pokazatelji za sve stavke kojima je merena učestalost diskriminatornih događaja u partnerskim odnosima pokazuje nam da je najučestaliji oblik rodne diskriminacije žena u partnerskim odnosima preuzimanje najvećeg dela brige oko dece i obavljanje kućnih poslova ($M = 2,89-2,95$; Tabela 2). Zatim, 50% ispitanica izveštava o diskriminaciji u imovinskim odnosima, gde su muškarci obično vlasnici nekretnina u kojima one stanuju ($M = 2,09$). Oko 30 do 40% žena smatra da su zahtevi posla njihovog partnera bar jednom stavljeni ispred zahteva posla koji one obavljaju, da ih partneri ne doživljavaju kao dovoljno pametne, ili su morale da im „polazu“ račune o potrošenom novcu ($M = 1,66-1,09$). Sa težim oblicima diskriminacije u partnerstvu suočio se manji broj žena: 20% je doživelo da im partner ograničava slobodu kretanja izvan kuće, 18% je doživelo nasilje, a 16% je prekinulo radni odnos na insistiranje partnera. I konačno, seksualno nasilje u partnerskom odnosu doživelo je bar jednom čak 9% žena iz našeg uzorka.

Kao i u slučaju iskustva diskriminacije u porodici porekla, formiran je zbirni skor koji ukazuje na učestestalost rodne diskriminacije u partnerskim odnosima i porodici prokreacije. Teorijski maksimalni skor na ovoj meri iznosi 33 poena, a aritmetička sredina na nivou grupe iznosila je 6,85 ($SD = 6,92$). Ispitanice su se u proseku često suočavale sa petinom diskriminatornih događaja s ponuđene liste. Prosečna žena se bar jednom suočila sa približno 4 događaja sa liste ($M = 3,59$, $SD = 2,78$).

Tabela 2. Učestalost diskriminatornih događaja u partnerskim odnosima i porodici prokreacije

Diskriminatorni događaj	Nikad (%)	Jednom (%)	Nekoliko puta (%)	Često (%)	M	SD
Najveći deo brige oko dece, njihovih aktivnosti i obaveza bio je na meni, a ne na mom partneru.	28,1	2,5	15,7	53,7	2,95	1,3
Obavljala sam većinu kućnih poslova bez pomoći partnera.	27,8	5,1	17,1	50	2,89	1,3
Nekretnina u kojoj stanujem/u kojoj sam stanovala sa partnerom vodi/vodila se isključivo na njegovo ime.	51,3	15,7	6,1	27	2,09	1,29
Moj partner je imao veću ulogu od mene u donošenju važnih odluka.	50,3	9,8	26,4	13,5	2,03	1,15
Posao i karijera mog partnera/muža bili su ispred mog posla i karijere.	58,8	8,5	16,3	16,3	1,9	1,18
Imala sam utisak da me partner ne doživljava dovoljno pametnom.	65,8	9	14,2	11	1,7	1,08
Morala sam partneru da „polazem račune“ o potrošenom novcu.	69,1	4,6	17,1	9,2	1,66	1,06
Partner mi je ograničavao slobodno kretanje izvan kuće.	80,1	5,8	7,7	6,4	1,4	0,89
Doživela sam nasilje od strane partnera.	82,2	8,3	5,7	3,8	1,31	0,75
Prekinula sam da radim zbog želje partnera da se posvetim porodici.	84,4	6,7	5,2	3,7	1,28	0,73
Partner me je primorao na seksualni odnos.	91	3,2	5,2	0,6	1,15	0,52

Percepcije opšte diskriminacije. Analiza odgovora na skali percepcije opšte rodne diskriminacije pokazuje da odgovori leže nešto ispod sredine kontinuuma od potpunog odbacivanja do potpunog prihvatanja ovog statusa ($M = 2,76$, $SD = 0,93$). Na osnovu t -testa za jedan uzorak, kojim je ispitano da li se prosečni skor percepcije opšte rodne diskriminacije razlikuje od vrednosti na sredini kontinuuma, a koji pokazuje marginalnu značajnost ($t(256) = -3,66$, $p = .06$), može se zaključiti da na nivou grupe ispitanice pretežno ne opažaju sebe kao žrtve diskriminacije. Ispitanice su u proseku najviše ispoljile neslaganje sa stavom koja se tiče seksualne diskriminacije.

Kada su u pitanju percepcije rodne diskriminacije doživljene u porodici porekla i kasnije u partnerskim odnosima i porodici prokreacije, ispitanice takođe smatraju da u ovim životnim domenima uglavnom nisu bile diskriminirane. Deskriptivni pokazatelji i testovi značajnosti razlika ovih percepcija od aritmetičke sredine skale prikazani su u Tabeli 3.

Tabela 3. *Percepcije rodne diskriminacije*

	Deskriptori		Test značajnosti razlika	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i> (<i>df</i>)	<i>p</i>
Opšta rodna diskriminacija				
Lično sam se suočila sa poteškoćama zato što sam žena.	3,06	1,18	0,71 (256)	.48
Desilo mi se da sam bila potcenjena zato što sam žena.	3,07	1,14	0,91 (256)	.36
Bila sam žrtva seksualne diskriminacije.	2,09	1,09	-12,04 (256)	<.01
Neke mogućnosti su mi bile uskraćene zato što sam žena.	2,83	1,22	-1,94 (256)	.05
Prosečni skor	2,76	0,93	-3,66 (256)	.06
Rodna diskriminacija u porodici				
Porodica porekla	2,13	1,07	-14,37 (256)	<.01
Partnerski odnosi / porodica prokreacije	2,14	1,08	-11,50 (256)	<.01

Skala za odgovore: 1 = Uopšte se ne slažem, 5 = U potpunosti se slažem.

Strategije suočavanja sa rodnom diskriminacijom. U Tabeli 4 prikazani su rezultati frekvencijske analize odgovora na skalu kojom je ispitano na koji način se žene koje su u svom iskustvu prepoznale neki oblik rodne diskriminacije suočavaju sa rodnom diskriminacijom. Kada su u pitanju aktivne strategije suočavanja, ispitanice najčešće pokazuju ljutnju prema diskriminatoru, a zatim navode i da su pokušale nešto da urade povodom nepravednog tretmana koji su doživele, kao i da su sa nekim pričale o svojim osećanjima. Znatno ređe su spremne da razgovaraju sa drugima o tome šta bi mogle da preduzmu povodom toga, a najređe se obraćaju osobama koje mogu da urade nešto konkretno povodom nepovoljne situacije u kojoj su se našle. Od 5 ponuđenih aktivnih strategija, ispitanice prosečno koriste 3,02 ($SD = 1,54$).

Kada su u pitanju strategije označene kao pasivne, ispitanice su izvestile da su najčešće svoje akcije usmeravale ka ulaganju dodatnog truda kako bi diskriminatorima dokazale svoju vrednost, trudile su se da ne misle o neprijatnom događaju. Nešto ređe sa diskriminatornim događajima pokušavaju da se izbo-

re tako što pokušavaju da ih zaborave ili ih prosto prihvataju kao deo života. Ispitanice koje su prepoznale da su diskriminirane najređe krive sebe za diskriminatorni događaj. Prosečni sumativni skor za pasivnu strategiju suočavanja iznosi 2,70 ($SD = 1,19$) i ne razlikuje se statistički značajno od skora za aktivne strategije.

Tabela 4. Učestalost različitih vidova suočavanja sa rodnom diskriminacijom

Stavke	DA (%)	NE (%)	N
Aktivno suočavanje			
Iskazala sam ljutnju prema diskriminatoru.	74,00	26,00	100
Pokušala sam da uradim nešto povodom toga.	69,70	30,30	99
Pričala sam sa nekim o tome kako se osećam.	69,89	31,18	93
Pričala sam sa nekim o tome šta bih mogla da uradim.	52,48	47,52	101
Pričala sam sa nekim ko može da uradi nešto konkretno povodom te situacije.	37,23	63,83	94
Pasivno suočavanje			
Još više sam se trudila kako bih diskriminatorima dokazala da nisam u pravu.	76,29	23,71	97
Nisam dozvolila da me to pogodi, trudila sam se da ne mislim o tome.	70,00	30,00	100
Pokušala sam da zaboravim da se to uopšte desilo.	58,76	41,24	97
Prihvatila sam to kao deo života.	46,94	53,06	98
Osećala sam da sam sama kriva za to.	14,00	86,00	100

Povezanost iskustava, percepcija i samopoštovanja. Pre analize efekata opažene i doživljene rodne diskriminacije u okviru porodičnih odnosa na samopoštovanje i strategije suočavanja sa rodnom diskriminacijom, analizirani su obrasci linearne povezanosti između ispitivanih varijabli. Rezultati ove analize prikazani su u Tabeli 5. Pre svega, uočava se umerena pozitivna korelacija između iskustava diskriminacije i njihove percepcije, što govori o realnoj utemeljenosti ovih opažanja u iskustvima, ali i o tome da opažanja ne korespondiraju sa iskustvima u potpunosti. Takođe, primetno je da, iako je samopoštovanje statistički značajno negativno povezano sa iskustvom diskriminacije kako u porodici porekla, tako i u partnerstvu i porodici prokreacije, ono je u značajno snažnijoj vezi sa percepcijom diskriminacije doživljene u porodici porekla, nego sa objektivnim iskustvom. Takođe, samopoštovanje je statistički značajno povezano sa aktivnom strategijom suočavanja, ali ne i pasivnom. Što žene imaju više bazično samopoštovanje, spremnije su da primene aktivne strategije suočavanja sa rodnom diskriminacijom.

Tabela 5. Interkorelacije ispitivanih varijabli

	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Samopoštovanje	-.27**	-.27**	-.18**	-.15*	-.17*	.31**	-.08
Percepcija opšte rodne diskriminacije		.51**	.67**	.40**	.30**	-.05	.03
Percepcija rodne diskriminacije u porodici porekla			.43**	.60**	.34**	-.19	.30**
Percepcija rodne diskriminacije u partnerstvu i porodici prokreacije				.40**	.38**	.09	-.09
Iskustvo rodne diskriminacije u porodici porekla					.50**	-.17	.22*
Iskustvo rodne diskriminacije u partnerstvu i porodici prokreacije						-.02	.11
Aktivno suočavanje sa rodnom diskriminacijom							-.23*
Pasivno suočavanje sa rodnom diskriminacijom							

Kako bismo utvrdili efekte pojedinačnih mera opažene i doživljene rodne diskriminacije u porodici porekla i prokreacije, sproveli smo hijerarhijsku linearnu regresiju sa samopoštovanjem kao kriterijumskom varijablom, sa merama percepcije i iskustva diskriminacije kao prediktorima (Tabela 6). Utvrđeno je da se na osnovu ovih mera može predvideti 9% varijanse u samopoštovanju ispitanica. Varijable koje statistički značajno doprinose modelu predikcije jesu mera iskustva diskriminacije u porodici porekla, koja može da objasni 2% razlika u samopoštovanju, dok je doprinos percepcija diskriminacije u istom domu znatno veći i objašnjava dodatnih 7% variranja.

Tabela 6. Predviđanje bazičnog samopoštovanja na osnovu mera percepcije i iskustva rodne diskriminacije u porodici porekla i partnerstvu i porodici prokreacije

Korak	Prediktor	R2	R2 promena	F	df	B
1	Iskustvo rodne diskriminacije u porodici porekla	.02	-	4,69*	1, 195	-.15*
2	Iskustvo rodne diskriminacije u partnerstvu i porodici prokreacije	.03	0,01	3,44*	2, 194	-.12
3	Percepcija rodne diskriminacije u porodici porekla	.08	0,05	5,56**	3, 193	-.27**
4	Percepcija rodne diskriminacije u partnerstvu i porodici prokreacije	.09	0,01	4,53**	4, 192	-.10

**p < .01. *p < .01; †p < .1; R2 = varijansa kriterijuma koju objašnjava prediktor; F = test značajnosti regresionog modela; β = standardizovani regresioni koeficijent.

Predviđanje aktivnih strategija suočavanja sa rodnom diskriminacijom. Hijerarhijska linearna regresija sa sumativnim skorom za aktivno suočavanje sa rodnom diskriminacijom, te percepcijama i iskustvom rodne diskriminacije u porodici i samopoštovanjem kao prediktorima, pokazala je da se učestalost upotrebe aktivne strategije može predvideti na osnovu dve ispitane varijable

(Tabela 7). Na osnovu percepcija rodne diskriminacije u porodici porekla može se objasniti 4% u variranju primene aktivne strategije, dok bazično samopoštovanje objašnjava još 9% varijanse povrh ove mere. Što žene više opažaju da su bile diskriminirane u svojoj porodici porekla, ređe će se suočavati sa rodnom diskriminacijom na aktivan način. S druge strane, što imaju snažnije bazično samopoštovanje, značajno češće će aktivno reagovati na rodnu diskriminaciju.

Tabela 7. *Predviđanje aktivnog suočavanja sa rodnom diskriminacijom na osnovu mera percepcije i iskustva rodne diskriminacije u porodici porekla i partnerstvu i porodici prokreacije i bazičnog samopoštovanja*

Korak	Prediktor	R2	R2 promena	F	df	B
1	Percepcija rodne diskriminacije u porodici porekla	.04	-	3,43 [†]	1, 90	-.19 [†]
2	Percepcija rodne diskriminacije u partnerstvu i porodici prokreacije	.05	0,01	2,50	2, 89	.13
3	Iskustvo rodne diskriminacije u porodici porekla	.06	0,01	1,93	3, 88	-.12
4	Iskustvo rodne diskriminacije u partnerstvu i porodici prokreacije	.07	0,01	1,50	4, 87	.07
5	Samopoštovanje	.13	0,06	2,63*	5, 86	.27*

**p <.01. *p <.01; †p <.1; R2 = varijansa kriterijuma koju objašnjava prediktor; F = test značajnosti regresionog modela; β = standardizovani regresioni koeficijent.

Predviđanje pasivnih strategija suočavanja sa rodnom diskriminacijom. Ispitan je i doprinos ispitivanih varijabli predviđanju pasivnog načina reagovanja na rodnu diskriminaciju (Tabela 8). Jedina varijabla koja statistički značajno može da predvidi upotrebu pasivne strategije jeste percepcija rodne diskriminacije u porodici porekla, i to čak 9% variranja. Što žene više percipiraju da su u porodici porekla bile neravnopravno tretirane zato što su žene, češće će na diskriminaciju reagovati na pasivan način.

Tabela 8. *Predviđanje pasivnog suočavanja sa rodnom diskriminacijom na osnovu mera percepcije i iskustva rodne diskriminacije u porodici porekla i partnerstvu i porodici prokreacije i bazičnog samopoštovanja*

Korak	Prediktor	R2	R2 promena	F	df	B
1	Percepcija rodne diskriminacije u porodici porekla	.09	-	8,61**	1, 87	.30**
2	Percepcija rodne diskriminacije u partnerstvu i porodici prokreacije	.11	0,01	5,58**	2, 86	-.16
3	Iskustvo rodne diskriminacije u porodici porekla	.12	0,01	3,81*	3, 85	.08
4	Iskustvo rodne diskriminacije u partnerstvu i porodici prokreacije	.12	-	2,87*	4, 84	.05
5	Samopoštovanje	.12	-	2,27 [†]	5, 83	.01

**p <.01. *p <.01; R2 = varijansa kriterijuma koju objašnjava prediktor; F = test značajnosti regresionog modela; β = standardizovani regresioni koeficijent.

Diskusija rezultata

Pored ekonomskog osnaživanja, informisanje žena o različitim oblicima rodne diskriminacije i načinima postupanja u takvim okolnostima predstavlja jednu od ključnih strategija u borbi protiv ovog negativnog društvenog fenomena. Ipak, kreatori ili kreatorke i realizatori ili realizatorke preventivnih programa ove vrste mogu naići na značajne prepreke ukoliko u o obzir ne uzmu i psihološke procese koji stoje u osnovi prepoznavanja i reagovanja na rodnu diskriminaciju. Naime, žene, kao i članovi drugih diskriminiranih grupa, dosledno pokazuju sklonost da umanjuju ili čak poriču status žrtve diskriminacije. Autorke i autori ističu ulogu kognitivnih procesa u ovoj dinamici (unutargrupna poređenja sa ekstremno diskriminiranim članovima grupa) (Moghaddam, Stolkin & Hutcheson 1997; Taylor, Wright, Moghaddam & Lalonde 1990), ali i motivacionih procesa usmerenih ka održavanju pozitivne slike o sebi, koju priznavanje statusa žrtve narušava (Bourguignon et al. 2006; Crosby 1982, 1984; Kobrynovicz & Branscombe 1997; Ruggiero & Taylor 1995). Stoga je osnovni cilj ove studije bio da utvrdimo da li je opažanje žena o stepenu rodne diskriminacije sa kojim su se suočile u porodici u skladu sa njihovim iskustvima o kojima svedoče. Takođe, cilj je bio da se utvrdi povezanost ovih iskustava i njihovog opažanja sa samopoštovanjem žena i njihovim ponašanjem usmerenim ka suočavanju sa rodnom diskriminacijom. Razumevanje ovih procesa je značajno za psihološko osnaživanje žena za suočavanje sa ovakvim iskustvima.

Kako bismo ispitali potencijalnu nesaglasnost između subjektivnih doživljaja i iskustava rodne diskriminacije u porodici, ispitanice su imale zadatak da prvo procene stepen diskriminacije sa kojom su se suočile u porodici, a zatim da pomoću ček-liste različitih oblika diskriminacije u porodici izveste o prisustvu takvih događaja u svom iskustvu. Naši nalazi potvrđuju prethodne nalaze domaćih studija o učestalosti rodne diskriminacije u porodici sa kojom se suočavaju žene u Srbiji (Babović 2010; Đoković i dr. 2016; Čopić i Petrović 2010; Centar za mame 2017; Zaštitnik građana 2019). S druge strane, nalazi inostranih studija ukazuju na nesaglasnost između iskustava diskriminacije i opažanja ovih iskustava kao diskriminirajućih, što ukazuje na fenomen neprepoznavanja ili umanjivanja značaja ovih iskustava u okviru percepcija žena (Bourguignon et al. 2006; Kobrynovicz & Branscombe 1997; Ruggiero & Taylor 1995). Iako žene ispitanice u našoj studiji pretežno izveštavaju da nisu bile diskriminirane ni u porodici porekla, ni u porodici prokreacije, izveštaji o iskustvima pokazuju da se veliki broj ispitanica suočio sa različitim oblicima diskriminacije u porodici. Na osnovu ukupnih skorova diskriminacije mogli bismo zaključiti da se prosečna žena susrela bar jednom sa trećinom u ček-listi ponuđenih diskriminatornih događaja u porodici porekla, kao i u domenu partnerskih odnosa i porodice prokreacije. Ovde valja napomenuti i to da je, usled poteškoća u određivanju jedinstvenog kriterijuma za ponderisanje, učestalost svih oblika diskriminacije izražavana jednakim brojem bodova. No, jasno je da teški oblici diskriminacije

poput fizičkog i seksualnog nasilja imaju veću težinu, pa se sumativne mere učestalosti kojima se bavimo u ovom istraživanju ne mogu izjednačiti sa ukupnom količinom rodne diskriminacije koju su doživele naše ispitanice i koja je zasigurno veća. Čak 18% ispitanica bar jednom je doživelo fizičko nasilje od strane muškog člana porodice tokom odrastanja, a u istom procentu pretrpele su fizičko nasilje i od strane partnera u odrasлом dobu. Na seksualni odnos od strane partnera bilo je primorano 9% ispitanica.

Činjenica da su podaci o percepcijama i iskustvima prikupljeni na istom uzorku omogućila nam je da ispitamo ne samo neusaglašenost, već i povezanost ovih varijabli. Kako između mera subjektivnog i objektivnih mera postoji pozitivna povezanost umerenog intenziteta, možemo zaključiti da iako su percepcije u značajnoj meri subjektivne, ipak imaju i utemeljenje u realnim iskustvima. Korespondencija variranja u merama percepcije i iskustva je veća u domenu porodice porekla, nego u domenu partnerstva i porodice prokreacije. Ovaj nalaz može biti podrška motivacionom tumačenju diskrepance, budući da ženama može biti važnije da čuvaju pozitivnu sliku o sebi minimiziranjem negativnih iskustava u domenu u kom i dalje funkcionišu (partnerstvo i porodica prokreacije), nego u domenu koji je za njih u prošlosti (porodica porekla). Alternativno objašnjenje moglo bi biti da žene neke od oblika diskriminacije u partnerskim odnosima i ne prepoznaju kao diskriminaciju, poput neravnopravne podele kućnih poslova i brige o deci. Takođe, deo objašnjenja diskrepance može se potražiti i u pozitivnim generacijskim promenama koje odražavaju postepenu promenu odnosa prema tretmanu žena u porodici.

Prethodno opisani nalazi dali su nam uvid u subjektivnu prirodu percepcija rodne diskriminacije, a nalazi koji slede pomoći će nam da razumemo zašto dolazi do iskrivljenja. Nakon što su preliminarne korelacione analize pokazale da su iskustva i percepcije rodne diskriminacije u porodici negativno povezani sa samopoštovanjem, sproveli smo analizu koja nam je pomogla da razdvojimo specifične doprinose ove četiri varijable. Ove analize su pokazale da se nivo bazičnog samopoštovanja u odrasлом dobu može predvideti na osnovu rodne diskriminacije sa kojom su se žene suočile u porodici porekla tokom odrastanja, dok su doprinosi iskustava iz partnerskih odnosa i porodice prokreacije znatno manji. I ključno, iako su iskustva diskriminacije u porodici porekla imala mali nezavisni doprinos, najznačajniji prediktor nivoa samopoštovanja u odrasлом dobu bile su percepcije žena o tome koliko su bile diskriminisane tokom odrastanja. Ovaj nalaz daje snažnu podršku motivacionom objašnjenju diskrepance između percepcija i realnosti, budući da žene koje ne opažaju da su u detinjstvu bile rodno neravnopravno tretirane, nezavisno od iskustava koja su imale, u odrasлом dobu imaju i veće samopoštovanje. Empirijski podaci pokazuju da neprepoznavanje ili poricanje i umanjivanje doživljene rodne diskriminacije zaista može imati ego-protektivnu funkciju. Takođe, nalaz da je opažena diskriminacija tokom formativnih godina u većoj meri povezana sa samopoštovanjem nego ona doživljena kasnije tokom života predstavlja važan

doprinos našeg istraživanja korpusu znanja o odnosu diskriminacije i psihološke dobrobiti, budući da se prethodne studije nisu bavile razvojnom dimenzijom ovog procesa. Ovaj nalaz se donekle kosi sa pretpostavkama pojedinih autora i autorki da činove diskriminacije žene pripisuju ličnim ponašanjima i osobinama, a ne nepravednom tretmanu, pa da na taj način njihovo samopoštovanje biva narušeno (Kamenov i dr. 2010; Crosby et al. 1986). Naši nalazi pokazuju da što su žene više percipirale ponašanja članova svoje porodice porekla kao nepravedna, to je i njihovo samopoštovanje niže. Da su uzrok diferencijalnog tretmana pripisivale sopstvenim karakteristikama, a ne rodnoj pripadnosti, ne bi ga doživljavale kao rodnu diskriminaciju.

Ukoliko prepoznaje rodne diskriminacije ima negativne efekte na psihološku dobrobit, postavlja se pitanje kako se žene poljuljanog samopoštovanja suočavaju sa takvom vrstom nepravednog tretmana? Iako smo na nivou celog ispitanog uzorka utvrdili da se žene u jednakoj meri služe i aktivnim i pasivnim strategijama suočavanja sa diskriminacijom, modeli predikcije otkrili su nam na osnovu kojih karakteristika ispitanica možemo predvideti da li će biti sklonije upotrebi aktivnih ili pasivnih strategija. Ove analize pokazuju da iskustvo diskriminacije tokom odrastanja, a u još značajnijoj meri i prepoznavanje ove vrste nepravednog tretmana, predviđaju sklonost upotrebi pasivnih strategija reagovanja na rodnu diskriminaciju u odraslom dobu. Ovaj nalaz nam još jednom potvrđuje značaj formativnog perioda za razvijanje odnosa prema rodnoj diskriminaciji i sugeriše da se već u periodu detinjstva formiraju kognitivna uverenja da je rodno nepravedni tretman nešto što treba trpeti ili ignorisati. S druge strane, aktivno suočavanje sa činovima rodne diskriminacije u odrasloj dobi može se predvideti isključivo na osnovu nivoa bazičnog samopoštovanja. Što žena ima pozitivniju sliku o sebi, veća je verovatnoća da će preduzeti konkretne korake u cilju suočavanja sa diskriminatorom ili promenom svog nepovoljnog položaja. Iskustva i percepcije nisu imali značajan doprinos u ovom modelu. Korelacioni nacrt koji smo upotrebili ne omogućava da se ispita kauzalni odnos između početnog nivoa samopoštovanja, potonjeg iskustva i percepcije diskriminacije i na kraju samog čina reagovanja, što je i preporuka za buduća istraživanja ove dinamike.

Zaključne implikacije

U okviru ove studije pružili smo empirijsku potvrdu da način na koji žene doživljavaju rodno nepravedni tretman ne sme biti prenebregnut prilikom formulisanja mera za borbu sa rodnom diskriminacijom u porodičnim odnosima. Iako se prilikom procenjivanja učestalosti i ozbiljnosti rodne diskriminacije sa kojom se žene suočavaju ne možemo osloniti na percepcije samih žena, ove subjektivne procene ključne su za razumevanje efekata rodne diskriminacije na psihološku dobrobit i ponašanje žena. Opažanje rodne diskriminacije negativno je povezano sa samopoštovanjem žena, za koje smo utvrdili da je ključni

prediktor aktivnog reagovanja na rodno nepravedni tretman. Takođe, u obzir se mora biti uzeti i razvojna dimenzija ovog procesa. Nalazi ove studije snažno sugerišu da se spremnost za trpljenje rodno nepravednog tretmana u porodici razvija već tokom detinjstva, a da obrasci formirani u tom periodu vrše uticaj i na samopoimanje i ponašanje u odraslom dobu. Društvena normalizacija blažih oblika rodne diskriminacije, koja se reprodukuje kroz socijalizaciju, udružena sa primenom mehanizama umanjivanja doživljene diskriminacije („To je samo šamar, druge su prolazile i gore“), koji dovodi do narušavanja slike o sebi („Zasluzila sam šamar jer nisam bila dovoljno dobra“) i ponašajne pasivizacije („Drugi put ću se više truditi“), dovodi do toga da se žene zatvaraju u začarani krug u kom forme diskriminacije postaju sve ozbiljnije, a lični resursi za aktivno reagovanje sve oskudniji. U svetlu ovih nalaza, u daljim istraživanjima bilo bi značajno ispitati opisane mehanizme na grupama žena koje su se suočile sa teškim oblicima rodne diskriminacije i porodičnog nasilja.

Dalja razmatranja ove teme moraju biti usmerena ka pronalaženju načina za izlaženje iz začaranog kruga prepoznavanja diskriminacije, niskog samopoštovanja i sa tim povezane nesigurnosti i pasivizacije. Kako osnažiti žene da objektivno sagledavaju maltretman, a da pritom očuvaju pozitivnu sliku o sebi, koja im je neophodna za aktivno suočavanje sa diskriminacijom? Svakako da ova vrsta psihološkog osnaživanja mora biti započeta već tokom detinjstva. Takođe, za prevenciju rodno zasnovanog nasilja neophodni su edukativni programi u cilju senzibilisanja javnosti za prepoznavanje različitih i diskretnijih ispoljavanja rodne diskriminacije u svim sferama života.

Literatura

- Babović, M., Ginić, K. i Vuković, O. (2010). *Mapiranje porodičnog nasilja prema ženama u Centralnoj Srbiji*. Beograd: SeConS.
- Bourguignon, D., Seron, E., Yzerbyt, V. and Herman, G. (2006). Perceived group and personal discrimination: Differential effects on personal self-esteem. *European Journal of Social Psychology*. Vol. 36, str. 773–789.
- Brown, C. S., Bigler, R. S., & Chu, H. (2010). An experimental study of the correlates and consequences of perceiving oneself to be the target of gender discrimination. *Journal of Experimental Child Psychology*, 107(2), 100–117.
- Brown, T. N., Williams, D. R., Jackson, J. S., Neighbors, H. W., Torres, M., Sellers, S. L., & Brown, K. T. (2000). “Being black and feeling blue”: The mental health consequences of racial discrimination. *Race and Society*, 2(2), 117–131.
- Cameron, J. E. (2001). Social identity, modern sexism, and perceptions of personal and group discrimination by women and men. *Sex Roles*, 45(11–12), 743–766.
- Connor-Smith, J. K., Compas, B. E., Wadsworth, M. E., Thomsen, A. H., & Saltzman, H. (2000). Responses to stress in adolescence: measurement of coping and involuntary stress responses. *Journal of consulting and clinical psychology*, 68(6), 976.
- Crosby, F., Clayton, S., Alksnis, O., & Hemker, K. (1986). Cognitive biases in the perception of discrimination: The importance of format. *Sex Roles*, 14(11–12), 637–646.

- Ćopić, S., Petrović, N., Nikolić-Ristanović, V. i Stevković, Lj. (2010). *Nasilje u porodici u Vojvodini*. Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova. Poglavlje 1, 2 i 4.
- del Carmen Triana, M. (2011). A woman's place and a man's duty: How gender role incongruence in one's family life can result in home-related spillover discrimination at work. *Journal of Business and Psychology*, 26(1), 71–86.
- Foley, S., Ngo, H. Y., & Loi, R. (2006). Antecedents and consequences of perceived personal gender discrimination: A study of solicitors in Hong Kong. *Sex Roles*, 55(3–4), 197–208.
- Kobrynowicz, D., & Branscombe, N. R. (1997). Who considers themselves victims of discrimination?: Individual difference predictors of perceived gender discrimination in women and men. *Psychology of women quarterly*, 21(3), 347–363.
- Klonoff, E. A., & Landrine, H. (1995). The Schedule of Sexist Events: A measure of lifetime and recent sexist discrimination in women's lives. *Psychology of Women Quarterly*, 19(4), 439–470.
- Major, B., Gramzow, R. H., McCoy, S. K., Levin, S., Schmader, T., & Sidanius, J. (2002). Perceiving personal discrimination: the role of group status and legitimizing ideology. *Journal of personality and social psychology*, 82(3), 269.
- McNeilly, M. D., Anderson, N. B., Armstead, C. A., Clark, R., Corbett, M., Robinson, E. L., Pieper, C. F., & Lepisto, E. M. (1996). The Perceived Racism Scale: A multidimensional assessment of the experience of White racism among African Americans. *Health, Ethnicity, and Disease*, 6, 154166.
- Moghaddam, F. M., Stolkin, A. J., & Hutcheson, L. S. (1997). A generalized personal/group discrepancy: Testing the domain specificity of a perceived higher effect of events on one's group than on oneself. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(7), 743–750.
- Otašević, S. (2005). *Nasilje u partnerskim odnosima i zdravlje*. Beograd: Autonomni ženski centar.
- Otiniano Verissimo, A. D., Gee, G. C., Ford, C. L., & Iguchi, M. Y. (2014). Racial discrimination, gender discrimination, and substance abuse among Latina/os nationwide. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 20(1), 43.
- Postmes, T., Branscombe, N. R., Spears, R., & Young, H. (1999). Comparative processes in personal and group judgments: Resolving the discrepancy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(2), 320.
- Rosenberg, M. (1965). Rosenberg self-esteem scale (SES). *Society and the adolescent self-image*.
- Ruggiero, K. M., & Taylor, D. M. (1995). Coping with discrimination: How disadvantaged group members perceive the discrimination that confronts them. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(5), 826.
- Schmitt, M. T., Branscombe, N. R., Postmes, T., & Garcia, A. (2014). The consequences of perceived discrimination for psychological well-being: A meta-analytic review. *Psychological bulletin*, 140(4), 921.
- Stratton, T. D., McLaughlin, M. A., Witte, F. M., Fosson, S. E., & Nora, L. M. (2005). Does students' exposure to gender discrimination and sexual harassment in medical school affect specialty choice and residency program selection?. *Academic Medicine*, 80(4), 400–408.

- Taylor, D. M., Wright, S. C., Moghaddam, F. M., & Lalonde, R. N. (1990). The personal/group discrimination discrepancy: Perceiving my group, but not myself, to be a target for discrimination. *Personality and social psychology bulletin*, 16(2), 254–262.
- Varni, S. E., Miller, C. T., McCuin, T., & Solomon, S. (2012). Disengagement and engagement coping with HIV/AIDS stigma and psychological well-being of people with HIV/AIDS. *Journal of social and clinical psychology*, 31(2), 123–150.

Izvori

- Centar za mame (2017). *Mame u Srbiji*. Beograd: Centar za mame. Preuzeto 3. marta 2020. sa: <http://centarzamame.rs/blog/2018/03/14/izvestaj-mame-u-srbiji-sa-preporukama/>
- CeSID Beograd (2013). *Izveštaj o istraživanju javnog mnjenja: Odnos građana prema diskriminaciji u Srbiji*. Beograd: Medija Centar. Preuzeto 3. marta 2020. sa: http://www.mc.rs/upload/documents/saopstenja_izvestaji/2012/121012_Poverenik_za_zastitu_ravnopravnosti-istrazivanje.pdf
- Zaštitnik građana (2019). Redovan godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2018. godinu. Beograd: Zaštitnik građana. Preuzeto 3. marta 2020. sa: https://www.ombudsman.rs/attachments/article/6062/Zastitnik%20gradjana_Godisnji%20izvestaj%20za%202018.%20godinu.pdf

Primljeno: 07. 10. 2019.

Odobreno: 17. 02. 2020.

Tamara Džamonja
Ivana M. Jakšić

The experience and perceptions of gender discrimination within the family: Impact on basic self-esteem and coping strategies

Abstract: Although women in Serbia still face different forms of discrimination in family and intimate partner relationships, they rarely perceive themselves as victims of such discrimination. Minimising the observed gender discrimination helps them to maintain a positive self image in the short run; however, in the long haul it prevents them from reacting to such acts and protecting their psychological wellbeing. In this paper we examine the discrepancy between personal experiences and subjective perception of gender discrimination in family and intimate partner relationships, as well as the connection between the perception of such treatment and basic self-esteem and strategies of coping with gender discrimination. Data are collected from a suitable sample of 273 women aged between 19 and 62, from different parts of Serbia, using the following instruments: The perception of personal gender discrimination, Rosen-

berg's self-esteem scale, The list of instances of gender discrimination, and Coping with gender discrimination. The findings confirm the discrepancy between the level of perceived and experienced gender discrimination. Although women do not see themselves as discriminated, their experiences testify to frequent discrimination in family and intimate partner relationships. The results indicate the correlation between the perception of personal discrimination within the family and the women's lower self-esteem in adulthood. At the same time, the preserved self-esteem is one of the variables measured in this study, which presupposes the use of active strategies in coping with such experiences. The findings confirm the psychological dynamics of vicious cycle of discrimination within family relationships: recognising gender discrimination undermines a woman's self-esteem and passivises her; it makes her liable to new and more severe acts of discrimination which then further undermines her self-esteem and contributes to her passivity. Educational programmes are essential in the prevention of gender based violence, aiming to raise awareness in the general public of the diverse and more discrete forms of gender discrimination in all spheres of life.

Key words: gender discrimination, perception of gender discrimination, family, self-esteem, coping with gender discrimination